

Een en ander over
reuzenpijnboomen
en de tijd

Van Jón Kalman Stefánsson verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Hemel en hel
Het verdriet van de engelen
Het hart van de mens
Hemel en hel / Het verdriet van de engelen /
Het hart van de mens (trilogie)
Vissen hebben geen voeten
Iets ter grootte van het universum
Zomerlicht, en dan komt de nacht
Het verhaal van Ásta
Het geknetter in de sterren
Jouw afwezigheid is duisternis

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Jón Kalman Stefánsson

Een en ander over
reuzenpijnboomen
en de tijd

Vertaald uit het IJslands
door Marcel Otten

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 6357 3

© 2001 Jón Kalman Stefánsson. Published by agreement with Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen

© 2023 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Marcel Otten

Oorspronkelijke titel *Ýmislegt um risafurur og tímenn*

Oorspronkelijke uitgever Bjartur, Reykjavík

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Andy Reeves Photography

Foto auteur © Jean-François Paga

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

... toen hoorden we Karl Anton roepen: 'Hier is zijn voetspoor!'
'Dat is van een koe,' zei ik.
'Nee, dit is de struisvogel,' zei hij.
Toen volgden we over de heuvel het pad van de struisvogel.

Martin A. Hansen, *De struisvogel*

EERSTE DEEL

Oftewel een soort voorwoord,
een inleiding over de omstandigheden
met de nodige uitweidingen

Het begin

Ik ben ergens tussen hemel en zee, boven de bergen, onder de sterren.

Ik krijg ruzie en het is warm

Toen stiefmoeder mijn tas had ingepakt, zei ze: 'Je moet je geen al te grote verwachtingen van het buitenland maken.'

Stiefmoeder groeide op in het hoge noorden van IJsland op een afgelegen schiereiland waar de tijd ergens in de achttiende of negentiende eeuw stil is blijven staan. Ik ben er vaak geweest. Maar nu zit ik in dit vliegtuig dat een zware landing op het zwarte asfalt maakt en ik ontmoet, afgezien van mijn oma, de eerste Noor. Hij staat onderaan de trap die tegen het vliegtuig is gereden en ernaast wacht een kleine, stevige auto. Hij heeft een korte broek aan. Ik heb nog nooit iemand in een korte broek gezien.

Zonet zweefde ik nog halverwege tussen hemel en zee, in de blauwe lucht, boven de bergen, onder de sterren. Nu ga ik de vliegtuigtrap omlaag, het is warm, de lucht zo dik dat je hem aan kunt raken. De man gebaart me in de auto te gaan zitten, hij rijdt weg en begint te praten. Ik kijk om me heen: reusachtige vliegtuigen waar ik ook kijk, ongelooflijk grote, sommige zo groot als de flat waarin ik woon. Schreeuwende reuzenvogels op de grond beneden, onzichtbare punten aan de hemel. Opeens stopt de man, heel plotseling, en hij gaat met zijn dikke vingers in mijn zakken. Zijn gezicht is rood.

Ik ben een beetje geschrokken. De man vist een notitieboekje uit het borstzakje van mijn shirt. Het is precies waar mijn vader me

op het hart had gedrukt om voor uit te kijken, zonder het boekje zou het er niet al te best voor mij uitzien. Daarom ruk ik het boekje weer uit zijn hand. Hij lijkt verrast, zijn gezicht wordt nog roder. Zo rood dat zijn hoofd zo meteen ontploft en dan zit ik in de problemen. Hij grist het boekje weer terug. Nu zou het goed zijn een mes te hebben zoals Tarzan en Lichtvoet, maar ik heb een goed stel tanden en ik bijt hard in zijn linkerarm. Desondanks lukt het hem mij het boekje afhandig te maken, en hij praat verder niet meer met mij. Een paar uur later stijg ik weer op in een ander vliegtuig. Ik ben opnieuw in de blauwe lucht, boven alle vogels.

Over de stad Stavanger

Een havenstad op de negenenvijftigste breedtegraad, niet ver van Hafrsfjord. Ongeveer honderdduizend inwoners, met een beroemde kerk uit de dertiende eeuw, de oudere stadsdelen zijn in romaanse stijl en de jongere in gotische stijl gebouwd. Vroeger was Stavanger een belangrijke stad voor de zeevaart en de haringvangst, maar de scheepvaart beleefde haar ondergang toen de zeilschepen werden vervangen door stoomschepen. Ooit was de conservenindustrie de grootste werkgever voor de stedelijke bevolking, maar toen werd Stavanger het centrum van de Noorse olie-industrie. In de stad ligt een fraaie, kleine vijver. Ik geloof dat de dichter Alexander Kielland uit Stavanger komt. Ik heb één boek van hem. De IJslandse dichter Stefán uit Hvítadal woonde er ruim twee jaar en hij had het vaak koud op de armoedige zolderkamer van Bøe de schoenmaker op de Ryfylkegata 5, vlak bij de scheepswerf en ijzergieterij Stavanger Stöperi og Dok.

Ik bereid me voor op het ergste

Ik word van het warme asfalt van het vliegveld van Oslo opgetild en verdwijn in de blauwe lucht. Vervolgens komt het vliegveld van Stavanger en daar zijn veel te veel mensen. Een ontzettend gedrang en geen enkel gezicht dat ik herken. Ik had nooit gedacht dat er zoveel mensen waren en niemand die weet dat ik besta. Ik voel een vreemd soort angst. Het uit zich in een sombere, aanzwellende toon die alle andere geluiden overstemt. Ik bereid me voor op het ergste. Maar op het laatste moment – en het is werkelijk het allerlaatste – vang ik even een blik op van mijn opa, en zijn verlegen glimlach verandert het aangezicht van de wereld.

Tien jaar later ga ik weer door dezelfde terminal, maar die is dan beduidend kleiner en er is geen grootvader die met zijn glimlach effect heeft op de massa, ik ben alleen, op weg naar een eiland om in een aluminiumfabriek te gaan werken. Ik werk daar met twee anderen, een zwijgzame Noor van middelbare leeftijd die ijsthee drinkt, zijn huid doet denken aan geloid leer en er ligt een donker waas over zijn ogen, ik heb geen idee waar dat vandaan komt. De ander is een nogal dikke Amerikaan die al twintig jaar zijn mond niet dicht heeft gedaan. Hij heeft in Vietnam gevochten en hij laat me regelmatig het litteken van een kogel zien die door zijn linkerzij is gegaan. In zijn jonge jaren reed hij met zijn vrienden over de eindeloze wegen van de Verenigde Staten in een grote, hobbende

auto, een koelbox vol Budweiserblikjes voorin tussen de zitplaatsen, rockmuziek uit de luidsprekers en een weg die nooit op lijkt te houden. Maar uiteindelijk eindigde hij in een Noorse aluminiumfabriek.

Neem me niet kwalijk

Een aluminiumfabriek, ijsthee, een highway in de Verenigde Staten die eindigde in een Noorse fabriek, het zijn slechts uitweidingen van het eigenlijke verhaal. Hier ben ik net tien jaar en geen twintig met een literaire kompasafwijking in mijn lijf. Neem me niet kwalijk dat ik herhaal dat ik nu tien jaar oud ben, de glimlach van mijn opa zweeft als de hemel boven iedereen uit, dan knielt mijn oma voor me op de grond en mijn zintuigen worden gevuld met de zoet-zware geur van koffie, tabak en leven.

Oma: een Noorse vrouw die vlak na
de oorlog naar IJsland kwam en met opa
trouwde lang voordat ik het licht en
de schaduw van deze wereld zag

Oma groeide op in een smalle fjord. De boerderij stond zo hoog op een berghelling dat de steile huisweide in de zomer op een groene waterval leek. De vrouw des huizes stond bekend om haar vriendelijkheid, ze hielp de armen en gaf ze geld voor hun kinderen zodat ze naar school konden gaan. Maar thuis was deze hartverwarmende vrouw zo koud als ijs, haar man was een slappeling, een voetveeg, en oma belandde als wees via de kronkelwegen van het lot op die plek. De volgende boerderij lag bijna een uur lopen verderop en het was twee uur lopen naar het dorp. Toen oma twee jaar lang naar de lagere school in het dorp was gegaan, zei haar pleegmoeder dat ze van nu af aan in het huishouden moest helpen en dat ze ervoor zou zorgen dat ze geen les zou missen. Zo verstreken de jaren. De heer des huizes werkte als houthakker in de bossen en was vaak dagen achtereen ver van huis, oma hakte sprokkelhout, zorgde voor de koeien, de varkens, de kippen, ze maakte het huis schoon en incasseerde klappen. Van leren kwam niets terecht en één keertje vroeg oma ernaar. Je bent gemeen en ondankbaar, krenge dat je bent, zei de vrouw, ik doe mijn best om de mensen die lijden en arm zijn te helpen en als ik doodmoe thuiskom, zit je als een luis op m'n huid, jij die alles hebt wat je lief is. Altijd dwing je mij ertoe je te straffen, altijd hetzelfde liedje, dus haal de stok maar.

Inmiddels heeft oma de puberteit bereikt. Op een heldere lentedag zijn ze alleen thuis. De vliegen zoemen voor het raam. De zon schijnt warm tussen de bomen. Het tienermeisje slooft zich uit op de benedenverdieping en een verdieping hoger ligt de engel van de armen, de vrouw met de grove handen en harde klappen. Tegen haar gewoonte in komt ze niet naar beneden om oma slaag te geven en in plaats daarvan ligt ze in bed te zuchten en te kreunen. Tegen de middag begint ze van de pijn te jammeren. Ze jammert de hele dag, ze jammert als oma tegen de avond naar buiten gaat om de koeien te melken, ze jammert nog steeds als ze terugkomt. Dan wordt het bos gevuld met het nachtelijk duister dat door de ramen naar binnen dringt en de vrouw jammert tot de vroege ochtend, ze jammert terwijl de dood langzaam het leven uit haar trekt. Doet het zo'n pijn om te sterven? vraagt oma mij vele jaren later, als ze zelf oud en helemaal versleten is. Doet het zo'n pijn om te sterven? vraagt ze en ze probeert zich wekenlang met sterke koffie en sigaretten wakker te houden, ervan overtuigd dat de pijnlijke dood haar in haar slaap zal overvallen.

Maar dit alles, de smalle fjord, een vreselijke dood, vliegen voor het raam, dit alles ligt oneindig ver weg van de lentedag dat oma op het vliegveld in Stavanger voor mij knielt en zegt: *Velkommen**.

* Noors: Welkom.

Eigenlijk moet hier vermeld worden

dat in die jaren alleen maar stewardessen en politici naar het buitenland gingen en misschien ook zeelui, maar omdat in mijn buurt zee noch zeelui zijn, sta je daar niet zo bij stil.

Ik ben in het buitenland,
geniet aanzien, maar ik weet ook
wat het is om triest te zijn

Dan zit ik op de achterbank van een witte Volga.

Ik ben in het buitenland.

Ik zie ontzettend veel wat niemand in mijn flat, niemand in de hele buurt, met zijn eigen ogen heeft gezien.

De afgelopen wintermaanden had de komende reis naar het buitenland mij het beroemdste kind van de buurt gemaakt. Ik was 'hij die naar het buitenland gaat'. Jaloerse kinderen probeerden het avontuur te kleineren. Ze beweerden dat er interessanter landen dan Noorwegen waren. Ze noemden Afrika, waar olifanten zijn. Ze noemden Amerika, waar je indianen en hamburgers hebt. Eentje noemde Australië, waar de wereld ophoudt, je in een gapende afgrond stort waar beneden de duivel lacht. Maar al die ondermijnende opmerkingen hadden een verwaarloosbaar effect en de laatste dagen voor mijn vertrek genoot ik een enorm aanzien en was ik immens populair. Het enige wat eraan ontbrak was dat Gunnhildur die bij mij in het trappenhuis woonde op de tweede etage tegenover een chagrijnige vent mij haar liefde verklaarde en bekende dat zonder mij haar leven een sombere, koude steen zou zijn die in de afschuwelijke stilte van het heelal zweefde. De ophan-den zijnde reis naar het buitenland verdoezelde echter niet het feit dat ik voor mijn leeftijd klein was, met krullend, vlammend rood haar en dat er meer sproeten op mijn gezicht zaten dan er sterren

aan de hemel waren. Daarom werd mijn liefde niet beantwoord.

Maar zelfs de trieste herinnering aan Gunnhildurs sprankelende ogen en haar desinteresse voor mij kan de absolute vreugde niet overschaduwen terwijl ik op de achterbank van de Volga zit. Voor mij torenen oma en opa boven de zitplaatsen uit, hij met zijn hoed, een mengeling van een Humphrey Bogart- en een kermishoedje, en zij – ja, op dit moment draait oma zich om naar de achterbank, glimlacht en zegt iets wat ik al lang vergeten ben. Ik zie elke gelaatstrek van haar voor me, hoe ze glimlacht, ik zie elke plooi van haar glimlach, de glans in haar ogen, de ongewoon grote oorlel van haar linkeroor. Ik doe mijn ogen dicht en zie het allemaal weer zo helder voor me. De zitplaatsen in de Volga, de voorruit met ruitwissers als mismaakte armen, de bomen aan de rand van de weg, het zwarte asfalt – ik zie dit allemaal, maar oma's woorden zijn door de tijd weggevreten, het is een beeld zonder geluid.